

УДК 81'276.6:62+81'271.1

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

О.В. Кузьменко, С.М. Кузьменко

*Полтавський коледж нафти і газу Полтавського національного
технічного університету імені Юрія Кондратюка, вулиця
Грушевського, 2а, м. Полтава, Україна, 36021, rkng@ukr.net*

У сучасному світі інформаційних технологій та швидкого розвитку технічного процесу особливого значення набуває професійне спілкування, як взаємодія і обмін інформацією у діловій, виробничій, професійній, науковій та інших сферах людської діяльності. Роль спілкування у формуванні майбутніх фахівців-інженерів як грамотних, освічених людей з високою мовною підготовкою визначає розвиток галузі.

Знати мову своєї професії – означає ілюміно володіти, послуговуватися лексикою свого фаху. Знання мови – один із основних компонентів професійної підготовки. Оскільки вона виражає думку, є засобом пізнання й діяльності, то правильного професійного спілкування людина вчиться все своє життя. Знання мови своєї професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися на виробництві та в безпосередніх наукових і ділових контактах.

У зв'язку з поширенням використання української мови на підприємствах та в установах помітно збагачується словник професійної термінології новою науково-технічною, соціально-політичною лексикою.

Одним із найголовніших лексичних масивів професійної мови є термінологія.

Розглянемо деякі лексичні та морфологічні особливості мови професійного спрямування.

Використовуючи той чи інший термін, фахівець повинен дотримуватися правил утворення похідних від нього форм. Так, наприклад, не можна від терміна "кабель" утворити дієслово "кабелювати"; слід говорити "прокладати кабель", від слова "акт" утворюємо: "акт(а)", "акт звірки взаємних розрахунків", "заактований", "актування".

Однією з найпоширеніших помилок у професійному мовленні є неправильне жививання закінчень іменників другої відміни чоловічого роду у родовому відмінку однини.

В українській мові іменники чоловічого роду другої відміни у родовому відмінку однини мають закінчення -а, -я чи -у, -ю[4].

Так, закінчення -а(-я)мають: назви предметів(гвинта, долота, газозбірника); назви мір довжини, ваги, часу тощо (метра, кілограма, центнера); назви машин та їх деталей (дизеля, двигуна, колінвала, плунжера); терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини (атома, сегмента, фрагмента).

Закінчення -у(-ю) мають: назви осіб (майстра, помічника, інженера); речовини, маси, матеріали (газу, конденсату, піску), збірні поняття(інструменту, флоту, парку (в позначенні кількості – парку машин, флоту установок)); переважна більшість слів зі значенням місця, простору тощо, а також їх зменшені форми на –к (валу, байраку, краю, лиману, луку, майдану, полігону, рову, ручаю, яру. *Виятки:* горба, майданчика); назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять (авралу, виду, процесу, ремонту, складу, сорту, ходу, шуму, керну); більшість складних безсуфіксних слів та префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот) (водогону, водопроводу, трубопроводу; вибою, поштоуху).

У ряду іменників чоловічого роду другої відміни зміна закінчення у родовому відмінку однини впливає на значення слова (акта (документ) –акту (дія), апарата (прилад) –апарату (установа),блока (у техніці) –блоку (політичне об'єднання);вала (деталь машини) –валу (насип);інструмента (одиничне) –інструменту (збірне)).

Як бачимо,правила чинного правопису, що регламентують вибір правильного закінчення є доволі складними часто розмитими. Тому нерідко мовці мусять звиряти правильне написання таких слів у родовому відмінку з орфографічним словником.

Нині на освітні заклади України як на інтелектуальні осередки покладено вкрай важливе завдання – формування грамотної, кваліфікованої, з належним духовним потенціалом суспільної еліти. Невипадково основним критерієм оцінки сучасного працівника будь-якої сфери є фахова майстерність, високий рівень володіння мовою професії, тобто знання і розуміння її термінів.

Особливе місце у професійній майстерності фахівця посідає вміння користуватися різними видами перекладу фахових текстів.

Перекласти – означає адекватно відтворити поняття, виражене засобами однієї мови, за допомогою засобів іншої мови, відтворити оригінал з урахуванням взаємодії змісту і форми.

Процес перекладання – це не просте механічне відтворення сукупності елементів (слів, словосполучень, фраз) оригіналу, а складне свідоме відбирання кращих можливостей їх передання. Отже, вихідною точкою слід вважати оригінал у цілому, а не окремі його елементи.

Ці вимоги є головними вимогами до науково-технічного перекладу. Лише той переклад, який їм відповідає, може вважатися повноцінним і адекватним.

Незалежно від ступеня володіння перекладачем обома мовами, обсягу його спеціальних знань, він може зустрітись неочікуваним в тексті оригіналу, що може бути лінгвістичними чи екстралінгвістичними реаліями. Враховуючи це, перекладачеві потрібно знати і вміти користуватися, окрім словників, різними енциклопедичними довідниками.

Пошук терміна-еквівалента у власній мові має починатися з аналізу поняття, яке виражає іншомовний термін. Цей аналіз може підказати, яке слово треба вжити на позначення певного поняття. Наприклад, у російській термінології є термін "*развертка*". Українська термінологія для цього поняття має терміни "*розвертка*" – металорізальний багатолезовий інструмент для обробки отворів [1] і "*розгортка*" – розгорнута поверхня будь-якої геометричної фігури [1].

Правильним вважається такий шлях перекладання термінів: "іншомовний термін – поняття – український термін", а не "іншомовний термін – український термін".

В основі терміна, що позначає металорізальний інструмент, лежить слово "вертеть", а не "разворачивать". Тому українським терміном буде "*розвертка*", а не "*розгортка*".

Іноді при перекладі значні труднощі виникають через те, що в лінгвістичному аспекті терміни, як і інші слова мови, мають явище багатозначності. Тому потрібно звертати увагу на відмінності у значенні слів. Наприклад, "*вышка*" (рос.) перекладається "*вишка*" – висока вузька дерев'яна або металева споруда на стовпах, призначена для спостережень, стрибків у воду тощо або для укріплення чи розміщення чого-небудь на певній висоті над землею [1], а також "*вежа*" – 1 Висока вузька споруда, що має висоту значно більшу за ширину і будується окремо або як складова частина фортеці, палацу тощо. 2 Вишка для спостереження і передачі сигналів. [1]

Тому у значенні "*бурова*", на наш погляд, доречніше вживати слово "*вишка*", яке більш точно передає призначення та будову споруди.

Певні труднощі під час перекладання можуть викликати слова обох мов, схожі за вимовою та написанням, але схожі/несхожі за значенням, які називаються лексичними паралелями. Лексичні паралелі можна знайти як на рівні загальноновживаних слів, так і на рівні науково-технічної термінології. У цьому випадку вони будуть називатися термінологічними паралелями. Виникають термінологічні паралелі у зв'язку з тим, що під час створення нових термінологій досить часто запозичуються терміни іншомовного походження. Потрапляючи під вплив національної культури, вони проходять свій

шлях у мові-реципієнті, внаслідок чого можуть або зовсім не змінити свого значення, або набути нових значень, або згодом втратити початкове значення.

Розглянемо ці типи на прикладах порівняння подібних загальнонаукових термінів російської та української мов.

Російське слово "объем" може перекладатися як "обсяг" – 1 Розмір, величина чого-небудь 2 Межі, коло чого-небудь [1] і як "об'єм" – 1 Величина чого-небудь, вимірювана в кубічних одиницях. 2 Форма, обрис чого-небудь у трьох вимірах; об'ємність. 3 спец. Кількісні виміри чого-небудь [1].

Варто звернути увагу на пароніми, оскільки тут виникають труднощі під час вибору потрібного слова: паливо – пальне, показчик – показник, приводити – призводити, тяжкий – важкий, зрівняти – порівняти, освоїти – засвоїти тощо.

Часто під час перекладання науково-технічних текстів з російської мови на українську виникають труднощі, пов'язані з правильним вибором українського терміна або загальнонавчального слова. Це може статися у тих випадках, коли у російській мові для кількох понять існує один багатозначний термін (слово), а в українській мові йому відповідає не один термін (слово), а декілька. Щоб уникнути таких помилок, слід уточнювати значення подібних слів у словниках, а також звертати особливу увагу на контекст, в якому знаходяться ці слова. Наведемо приклади.

"Станок-качалка" (рос.) – поширеним варіантом перекладу є "верстат-гойдалка", але: "гойдалка" – споруда, на якій гойдаються для розваги діти [1], "верстат" – 1 Примітивне дерев'яне устаткування для ткання ручним способом полотна, килимів тощо. 2 рідко. Те саме, що верстак. 3 техн. Машина для обробки деталей або матеріалів [1]. Разом з тим: "станок" – 1 військ. Металева основа, на якій укріплюється гармата, кулемет і розміщуються прицільні, поворотні і інші механізми. 2 спец. Пристрій, на якому закріплюються частини агрегату, механізму тощо. 3 спец. Пристрій, який служить опорою під час деяких навчально-тренувальних занять. 4 рідко. Те саме, що верстат 3 [1], "качатися" – 1 Перевертатися, повертатися на чомусь, по чомусь або в чомусь. 2 розм. Те саме, що колихатися [1], "колихатися" – 1 Злегка гойдатися під дією чого-небудь. 2 Похитуватися на ходу [1].

Таким чином, на нашу думку, застосування в українській термінології визначення "станок-качалка" не тільки не буде калькою з російської мови, а є більш змістовним і доцільним терміном. І саме "станок". І саме "качалка".

Висловлюючи думку про морфологічні особливості науково-технічних текстів, зауважимо: не варто переносити в українську мову специфічні особливості російської мови. Це стосується вживання

дієприкметників активного стану на -уч(ий), -ач(ий). Порівняймо: очищаючий – очисний, збагачуючий – збагачувальний ущільнюючий – ущільнювальний, абсорбуючий – абсорбувальний, обертаючий – обертальний, нагріваючий – нагрівний тощо. Це вкрай важливо тому, що необхідно сформулювати думку по-українськи таким чином, щоб вона відповідала сучасній практиці. Переклад повинен повністю відповідати загальноприйнятим нормам української літературної мови.

Активні дієприкметники теперішнього часу обмежені в утворенні й використанні. У сучасній мові функціонують тільки ті дієприкметники, які втратили дієслівні ознаки й перейшли до класу прикметників. При цьому слід пам'ятати, що активні дієприкметники теперішнього часу відтворюються прикметниками: разрушающий – руйнівний, легкоулетучивающийся – легкий. Натомість поширені у сучасній українській мові віддієслівні прикметники на -льний: знижувальний, ослаблювальний, металорізальний.

Пасивні дієприкметники на -мий здебільшого заступаються дієприкметниками на -ний: управляемый – керований; познаваемый – пізнаваний тощо або описовими формами: крутящийся вал – вал, що здійснює обертотворний рух; сдающаяся в експлуатацію скважина – свердловина, яка передається в експлуатацію.

Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, є повне розуміння його та осмислення. Механічне використання термінів, без осягнення їх сутності, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок.

Отже, висока культура мовлення у сфері професійної діяльності означає досконале володіння літературною мовою у процесі спілкування тамовленневу майстерність, яка складається з таких основних компонентів: засвоєння професійної лексики і термінології нафтогазової галузі, роботи зі словниками, довідниками; моделювання мовленнєвих ситуацій, які виникають у професійній діяльності; боротьба з мовленневою неохайністю в спілкуванні, уникнення типових порушень літературної мови в мовленнєвих стереотипах фахової галузі.

Літературні джерела

1 Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах (1970-1980) [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://sum.in.ua/>

2 Васенко Л.А. Лексичні труднощі перекладання [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://uchebniks.net/book/277-faxova-ukrayinska-mova-navchalnij-posibnik-vasenko-la/38-leksichni-trudnoshhi-perekladannya.html>

3 Російсько-український нафтогазопромисловий словник. – К.: Товариство "Знання" України, 1992.

4 Український правопис [Текст] / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. – К.: Наук. думка, 2015. – 288 с.

5 Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник для студентів вищих навчальних закладів [Текст]. – К.: "Алтера", 2014.

6 [Електронний ресурс]: Режим доступу http://pidruchniki.com/1589031540670/dokumentoznavstvo/pereklad_redaguvannya_naukovih_tekstiv

---

УДК 621.861.2

АНАЛІЗ МЕТОДИК ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ТАЛЕВИХ СИСТЕМ БУРОВИХ УСТАНОВОК

С.М. Кузьменко¹, О.А. Руденко², Д.О. Пузир¹

1 Полтавський коледж нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, вулиця Грушевського, 2а, м. Полтава, Україна, 36021, prkg@ukr.net

2 Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Першотравневий проспект, 24, м. Полтава, Україна, 36011

Талевий механізм або талева система – вантажонесуча частина бурової установки, яка являє собою поліспасть, що складається з кронблока і талевого блока, які обгинаються сталевим канатом. Навантаження підвішеного вантажу розподіляється між робочими струнами канату, кількість яких визначається кількістю шківів талевого блока і кронблока.

Оснащення талевої системи бурових установок характеризується тим, що обидва кінці талевого канату збігають з кронблока, один з яких кріпиться до барабана бурової лебідки і називається ходовим, а другий (нерухомий) – до спеціального пристрою на металічній основі вишкового блока.

Послідовність обгинання канатом шківів кронблока і талевого блока визначається схемою оснащення талевого механізму. Кількість струн, на які розподіляється навантаження, називається кратністю поліспасти.

Прийнявши втрати на подолання сил опору, що виникають у всіх канатних шківих та їх опорах як в кожному окремо, так і у поліспасті в цілому, постійними, коефіцієнт корисної дії талевої системи (за [1]) при підйманні обчислюється за формулою: